

Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 196; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-veciz*, Beyrut 1413/1993, I, 50; Kemâleddin el-Enbârî, *Nûzhetü'l-elibbâ* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl), Kahire 1386/1967, s. 16-17; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XX, 42-43; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 173-176; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 75-76; a.m.f., *A'lâmü'n-nûbe-lâ*, IV, 441-443; a.m.f., *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altı-kulaç), I, 162-163; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-Nihâye*, II, 381; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 305-306; İbn Nâsirüddin, *Tavâzihu'l-Müştebih* (nşr. Muhammed Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, IX, 240-241; Sezgin, *GAS*, I, 5; *A'yânü's-Şî'a*, X, 304-305; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, III, 18-23; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 294; Muhammed Receb el-Beyyûmî, "Yahyâ b. Ya'mer", *ME*, XXXIV/4 (1962), s. 411-415.

CELAL KIRCA

İBN YEMİN-i TUĞRÂÎ

(ابن يمين طغرائي)

Emîr Fahrüddîn (Kutbüddîn) Mahmûd
b. Emîr Yemînüddîn-i Tuğrâî
(ö. 769/1368)

Kıtaları ile meşhur
İranlı şair.

Beyhak'a bağlı Feryümed köyünde dünyaya geldi. Doğum tarihi belli olmamakla beraber kıtalarından birinde en erken tarih olarak verdiği 704'te (1304-1305) yaklaşık on yedi-on sekiz yaşlarında bulunduğu bakılarak 685-687 (1286-1288) yılları civarında doğduğu söylenebilir. Türk kökenli, edip, şair ve âlim bir kişi olan babası, İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han (Muhammed Hudâbende) döneminde (1304-1316) Türkistan'dan gelip Feryümed'e yerleşmiş, daha sonra Horasan Valisi Hâce Alâeddin Muhammed Feryümedî'nin müstevfisi (defterdar) olmuştu. Tahsiliyle babasının özel olarak ilgilendiği İbn Yemîn döneminin bütün ilimlerinde, bilhas-sa tip ve edebiyat saharlarında geniş bilgi edindi. Küçük yaşta şiir söylemeye başladı ve çok geçmeden babasıyla âdeta yarışır hale geldi. Gençlik zamanından itibaren onunla karşılıklı şiirleri ve münazaraları vardır. İbn Yemîn gençlik yıllarında vezirler, emîrler ve devlet ileri gelenleriyle iyi ilişkiler kurdu. Bu dönemde içki ve eğlence âlemlerinden uzak kalmadığı, ancak zamanla bu kötü alışkanlıklarından vazgeçtiği kaydedilmektedir.

İbn Yemîn, gençliğinde bir ara Tebriz'e gidip zamanın edip ve şairlerinin toplandığı Reşîdüddin Fazlullah'ın oğlu Gıyâseddin Muhammed'in sarayına intisap etti. Onun için de kasideler yazdı. Fakat burada beklediği ilgiyi bulamayınca Horasan'a dönerek Feryümed'e yerleşti; Doğu İran

hükümdarı ve emîrleriyle münasebet kurdu. Bir süre sonra Horasan Valisi Hâce Alâeddin Muhammed'in hizmetine girdi. Saray şairliği yanında kendisine baba mesleği tuğracılık ve defterdarlık görevleri verildi. Bu görevlerini, Feryümedî'nin 27 Şâban 742'de (5 Şubat 1342) Serbedârîler tarafından öldürülmesine kadar sürdüren İbn Yemîn daha sonra kardeşi Hâce Gıyâseddin-i Hindü'nun yanına gitti. Serbedârîler'den Emîr Vecîhüddin Mes'ûd ile Kertler'den Sultan Muizzüddin Hüseyin arasında meydana gelen savaşta Emîr Vecîhüddin Mes'ûd yenildi. Onun ordusunda yer alan İbn Yemîn Kertler'e esir düştü (743/1342); bu sırada yanında bulunan divanı da kaybıldı. Herat'ta birkaç yıl hapis yatan İbn Yemîn kurtulmak için Melik Hüseyin Kert adına kasideler yazdı. Serbest bırakıldıktan sonra birkaç yıl onun yanında kaldı. Ömrünün son yıllarını ise Sebzevâr ve Feryümed'de geçirdi. 8 Cemâziyelâhîr 769'da (30 Ocak 1368) Feryümed'de vefat etti ve babasının mezarının yanına gömüldü. Bir kısım kaynaklarda ölüm tarihi olarak verilen 745 (1344) ve 743 (1342) yılları doğru değildir. Bazı tezkire müellifleri, onun edindiği mülkten sağladığı gelirlerle geçindiğini söylemekteyse de başta saray şairliği olmak üzere tuğracılık ve müstevfilik görevlerinden elde ettiği gelirle geçinmiş olması daha mâkul görünmektedir.

Çağdaşlarının aksine akıcı, anlaşılır ve özentisiz bir dil kullanan İbn Yemîn'in şiirlerinde güç kelime ve terkiplere rastlanmaz. Şiirinin bu özelliklerine bakılarak onun Horasan üslûbunu benimsediği söylenebilir. Şiir zevki yanında ahlâkî düşünceleri de sevilip tutulmasının başlıca sebepleri arasında yer alır. İbn Yemîn eserlerinde öğretmene ve tabibe saygı gösterilmesi, kötü kişilerle bir arada olmaktan kaçınılması, konuşma âdâbı, namuslu ve iyi huylu olma, insanları incitmeme, kötülük yapmaktan çekinme, soy sople övünmeme, gammazlık etmeme gibi ahlâkî ilkelere üzerinde özellikle durmuş ve hiç kimseyi hicvetmemiştir. Şii mezhebine mensup olan İbn Yemîn Firdevsî, Unsûrî, Ferruhî-i Sîstânî, Ezrakî-i Herevî, Sa'dî-i Şîrâzî ve Mucîrüddîn-i Beylekânî gibi şairlerden etkilenmiş, bunlardan bazılarının şiirlerine nazireler yazmıştır.

Daha çok ahlâkî nasihatleri ihtiva eden kıtalarıyla şöhet bulmakla birlikte kaside, gazel, mesnevi ve rubâî türünde de başarılı olan İbn Yemîn'in rubâîleri Ömer Hayyâm'ın rubâîlerine benzer. Kasidede

Unsûrî, Ferruhî ve Enverî kadar güçlü olmamakla beraber bu şairleri andıran bir üslûp kullanmıştır. Hâce Alâeddin, Togâtimur Han, Melik Muizzüddîn-i Kert ve o dönem Horasan büyükleri için methiyeler yazan İbn Yemîn bunlardan bazıları için tarihler düşürmüştür. Şiirinin yanı sıra nesirleri de oldukça güzeldir.

Eserleri. 1. *Dîvân*. İbn Yemîn, Kertler ve Serbedârîler arasındaki savaşta divanı kaybolduktan on yıl sonra hatırında kalan ve dostlarının defterlerinde bulunan şiirleriyle daha sonra yazdıklarını bir araya getirip yeni bir divan tertip etmiştir. Kaside, terkihibend, terciibend, gazel, kuta ve rubâîleri içeren 14.000 beyit hacmindeki divanda yer alan kıtalar *Kitâb-ı Kıta'ât-ı İbn Yemîn* ismiyle taş basması olarak Kalkûta (1865) ve Bopal'de (1890) yayımlanmıştır. 164 kıtası O. M. F. von Schlehta-Wessehrd tarafından *Ibn Yemîn'o Bruchstücke* adıyla Almanca'ya çevrilmiştir (Viyana 1856; Stuttgart 1879). Divanın kıtalar ve rubâîler bölümünü Saîd-i Nefîsî *Dîvân-ı Kıta'ât ve Rubâ'iyât-ı İbn Yemîn* ismiyle yayımlamış (Tahran 1318 hş./1939), tamamı ise Reşîd-i Yâsemî (Tahran 1317 hş./1938) ve Hüseyin Alfî-Bâstânîrâd tarafından (Tahran 1344 hş./1965) neşredilmiştir. E. H. Rodwell, 100 kıtanın tenkitli metnini ve İngilizce tercümesini *Ibn Yamin* adıyla yayımlamıştır (London 1933). 2. *Kârnâme*. Senâî'nin *Kârnâme-i Belhî*'ne benzeyen bu eserde şair halini dostlara haber vermesi için rüzgâra anlatır, Feryümed'den uzak düşmesinden şikâyet eder. Ayrıca Feryümed'in saray büyüklerini, ordu kumandanlarını, özellikle Hâce Alâeddin'i ve çocuklarını anar.

İbn Yemîn'in bunların dışında dört manzum eseri daha vardır. *Çehârbend-i Nûşîrevân*, *Anûşîrvân ve Mûbedân* adlı eserlerde Nûşîrevân'ın hikmetli sözleri ve hayat prensibi anlatılmış, doğruluk, cömertlik, iyi amel gibi konular üzerinde durulmuştur. Tasavvufî mahiyetteki *Meclis-efrûz*'da ise aşk övülmüş, aşkın nitelikleri ve vuslat makamına ulaşma gibi konular işlenmiştir. Adı bilinmeyen dördüncü eser de tasavvufî bir mesnevidir. Münşî olması sebebiyle muhtemelen büyük bir yekûn tutan mektuplarından sadece babasına yazmış olduğu birkaç mektup günümüze ulaşmış, Leningrad Asya Müzesi'nde bulunan bu mektuplar Meliküşşuarâ Bahâr tarafından *Mecelle-i Âyende*'de yayımlanmıştır (II/3 [Tahran 1927], s. 238-240).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Yemîn-i Tuğrâî, *Divân* (nşr. Hüseyin Alî-i Bâstânîrâd), Tahran 1344/1965, neşreden giriş; a.mlf., *Divân-ı Kıta'ât ve Rubâ'îyyât* (nşr. Saâd-i Neffîs), Tahran 1318/1939, neşreden giriş; Fasîh-i Hâfî, *Mücmel-i Faşîh* (nşr. Mahmûd-i Ferrûh), Meşhed 1341 hş./1961, III, 63, 101; Muînüddin İsfizârî, *Rauzâtü'l-cennât fi ev-şâfi medîneti Herât* (nşr. M. Kâzım İmâm), Tahran 1338-39/1959-60, II, 12, 383-386; Devletşâh, *Tezkire*, s. 275-288; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer*, III, 386; Nûrullah et-Tüsterî, *Mecâlisü'l-mû'mînîn* (nşr. Emîn Vâiz-i Tahrânî), Tebriz, ts., s. 505-506; Mîr Abdürrezzâk-ı Hâfî, *Bahâris-tân-ı Sûhan* (nşr. Abdülvehhâb-ı Buhârî), Madras 1908, s. 333-335; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Hasan Sâdât-ı Nâsîrî), Tahran 1337 hş./1958, I, 37-39; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuṣṣâḥâ*, Tahran 1295, II, 2 vd.; a.mlf., *Riyâzû'l-ârifîn*, s. 279-280; Reşîd Yâsemî, *İbn Yemîn*, Tahran 1303/1924; Browne, *LHP*, III, 211-222; Şiblî Nu'mânî, *Şi'rû'l-'Acem* (trc. M. Takî Fahr-i Dâi-yi Gilânî), Tahran 1327 hş./1948, II, 247-250; Safâ, *Genc-i Sûhan*, II, 269-270; a.mlf., *Edebiyyât*, III/2, s. 951-962; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 308-316; Rypka, *HIL*, s. 261; a.mlf., "İbn-i Yamin", *EL²* (Fr.), III, 992-994; Mahmûd Hidâyet, *Gûlzar-ı Câvidân*, Tahran 1353 hş., s. 38-40; Abdülhüseyn-i Zerrînkûb, *Bâ Kârûân-ı Hulle*, Tahran 1374 hş., s. 269-274; Ahmed Ateş, "İbn Yemîn", *İA*, V/2, s. 835-836; "İbn Yemîn", *DMF*, I, 23; Fethullah Müctebâî, "İbn Yemîn", *DMBİ*, V, 144-146; Ahmad Karimi-Hakkak, "Ebn Yamin", *ELr*, VIII, 59-60.

A. NACİ TOKMAK

âlim olarak tanıtmıştır (*eş-Şıla*, I, 294). Zâhirî mezhebinin benimseyen İbn Yerbû' 9 Safer 522'de (13 Şubat 1128) vefat etti ve Rabaz Kabristanı'na defnedildi.

Pek çok kitap yazdığı belirtilen İbn Yerbû'un kaynaklarda adı geçen bazı eserleri şunlardır: *el-İklîd fi beyânî'l-esânîd*, *Tâcü'l-hilye ve sirâcü'l-buğye fi ma'rîfeti esânîdi'l-Muvaṭṭa'*, *Lisânü'l-be-yân 'ammâ fi kitâbi Ebî Naşr el-Kelâ-bâzî mine ('l-igfâl ve)'n-nuḡşân*, *el-Minhâc fi ricâli Müslim b. Haccâc*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, I, 293-294; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mu'cem fi aşhâbi'l-Kâdî eş-Şadeḫ* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, s. 212-213; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 578-579; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, II, 416; IV, 1271-1272; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 521-540*, s. 76-77; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 461; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 66; *İzâhu'l-meknân*, I, 113, 210; II, 402, 588; *Hedîyetü'l-ârifîn*, I, 454; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 191.

EMİN AŞIKKUTLU

İBN YEZDÂD el-AHVÂZÎ

(bk. AHVÂZÎ, Hasan b. Ali).

İBN YEZDÂNYÂR

(ابن يزدانار)

Ebû Bekr Hüseyin b. Ali
b. Yezdânyâr el-Urmevî
(ö. 334/945)

Tasavvufu kendine has
bir yol takip eden mutasavvîf.

Urmiye'de doğdu. Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî ve Abdülvehhâb eş-Şa'rânî gibi bazı müellifler ise onun İrmîniyeli olduğunu söyler. Fakat Urmiye'nin İrmîniye olarak bilinen bölgede bulunduğu dikkate alındığında bu iki rivayet arasında ilişki olmadığı görülür. İbn Yezdânyâr öğrenimine Urmiye'de başladı. Dinî ilimler alanında iyi bir öğrenim gördükten sonra tasavvufa yöneldi. Bağdat'a gidip tannmış sûfilerin sohbetlerine katıldı. Daha sonra Bağdat sûfilerini eleştirdiği için ölümle tehdit edilmesi üzerine (Serrâc, s. 505) memleketine dönmek zorunda kaldı ve orada vefat etti.

İbn Yezdânyâr, sûfiler arasında genel kabul görmüş anlayış ve uygulamaları eleştirerek Sülemî'nin ifadesiyle tasavvufu kendine has bir yol tutmuştur (*Ṭabakât*, s. 406). Onun, sûfilerin kelepçesinden kendisini kurtarmış olmasını Allah'ın hakkındaki en büyük lutfu olarak gördü-

günü kaydeden Hâce Abdullah-ı Herevî, kelepçe sözüyle sûfilerin anlamsız hallerini ve bâtil işaretlerini kastettiğini söyler (*Ṭabakât*, s. 462). Şer'î ilimlere uyma konusunda titizlik gösteren, bu ilimlere aykırı söz ve davranışları ve özellikle Iraklı sûfileri şiddetle eleştiren İbn Yezdânyâr, şehir şehir dolaşıp gidemediği yerlere de mektuplar yazarak cahillikle, bid'at ve dalâlete sapmakla suçladığı sûfilere karşı halkı uyarmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî, Semnûn b. Hamza, Ebû'l-Hüseyn en-Nûrî ve Ebû Bekir eş-Şiblî gibi tanınmış sûfiler de onun tenkit ettiği kişiler arasında yer alır. Bu tenkitleri sebebiyle kendisini tasavvuf muhalifi olarak görenler de olmuştur. Ebû Nasr es-Serrâc bunların başında gelir. Ebû Nasr es-Serrâc, İbn Yezdânyâr'ın Bağdat sûfilerini küfürle suçladığını, bu yüzden onlar tarafından terk edildiğini, ancak bazı kişilerin aralarını bulup onları barıştırdığını söyler (*el-Lüma'*, s. 502-504). Serrâc'a göre onun sûfilere karşı cephe almasının asıl sebebi şöhret arzusu, makam ve mevki tutkusu, siyaset hevesi gibi ihtiraslara kapılmasıdır. İbn Yezdânyâr'ın ilk sûfileri kötülermede ileri gittiğini gören Şiblî ona "Ermeni öküzü" demiş, Ebû Ali er-Rûzbârî de onun kerâmet taslayan biri olduğunu söylemiştir (*a.g.e.*, s. 504). Bununla beraber başta Sülemî ve Kuşeyrî olmak üzere birçok mutasavvîf İbn Yezdânyâr'ın önemli bir sûfî olduğunu, Iraklı sûfilerin ilâhî sırları ifşa ettiklerini, ehil olmayanlara aktardıklarını, kendisinin ise onlara sevgisinden dolayı yanlışlarını eleştirdiğini, aslında onları takdir ve büyüklüklerini kabul ettiğini, dualarını makbul saydığını söyler (Sülemî, *Ṭabakât*, s. 407).

Hayânın otuz çeşidinden bahseden İbn Yezdânyâr başlıca dinî ve ahlâkî hükümleri hayâ duygusuna bağlar. Ona göre melekler semanın, hadis âlimleri sünnetin, sûfiler Allah'ın bekçileridir (Herevî, s. 462). Herevî, onun "Allah'ın bekçisi" olma sözüyle ilâhî sırların saklanması gerektiğini anlatmak istediğini söyler. Ruh hayır, beden şer kaynağıdır; çünkü ruhu akıl, bedeni tutkular idare eder. Ruh iyilik, nefis ise kötülük isteme tabiatında yaratılmıştır. Diğer birçok sûfî gibi İbn Yezdânyâr da akılla hevânın sürekli çatışma halinde olduğunu düşünmekte, fakat tasavvuf-taki hâkim kaderci temâyüle uyarak sonuçta Allah'ın yardım etmesiyle aklın, saptırmasıyla da hevânın başarıya ulaşacağını, diğer bir ifadeyle Allah'ın mutlu olmasını irade ettiği insanın tutkularını yeneceğini, bedbaht olmasını istediği ki-

İBN YERBÛ' eş-ŞENTERÎNÎ
(ابن يربوع الشتريني)

Ebû Muhammed Abdullah
b. Ahmed b. Saîd b. Süleymân
b. Yerbû' eş-Şenterînî el-İşbîlî
(ö. 522/1128)

Hadis hâfızı.

444'te (1052) doğdu. Aslen Şenterînî (Santerem) olup Şentemeriyeli (Santaver) olduğu da söylenen (İbnü'l-Ebbâr, s. 212) İbn Yerbû' daha sonra Kurtuba'ya yerleşti ve "Kurtuba muhaddisi" diye tanındı. İbn Dilhâs, Ebû Ali el-Gassânî ve Buhârî'nin *el-Câmî'u's-ş-şahîh*'inin Ebû Zer el-Herevî nüshasını kendisinden dinlediği Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. İsâ b. Muhammed b. Manzûr el-Kaysî el-İşbîlî kendilerinden hadis dinleyip icâzet aldığı hocalarından bazılarındır. Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâzî ile İbn Beşkûvâl de onun meşhur iki talebesidir.

Uzun süre yanından ayrılmadığı hocası Ebû Ali el-Gassânî onun bilgi ve zekâsını övmüş, İbn Beşkûvâl de kendisini zabtı sağlam, güvenilir bir muhaddis, cerh ve ta'dîl açısından hadis ricâlini iyi bilen bir